

**PROJEKT KONSERWATORSKI DLA XX w. WITRAŻA Z KOŚCIOŁA PW.
ŚW. MICHAŁA ARCHANIOŁA W SIEDLCU**

Spis treści

Zagadnienia historyczne.....	3
Opis witraża oraz sposobu montażu	4
Zestawienie materiałów pierwotnych i wtórnych	4
Stan zachowania i przyczyny zniszczeń.....	5
Cel oraz założenia konserwacji i restauracji – projekt konserwatorski	5
Program prac	6
Dokumentacja rysunkowa i fotograficzna – załącznik	7

1. ZAGADNIENIA HISTORYCZNE

Pierwszy, cysterski kościół parafialny, pw. Św. Michała Archanioła i aniołów stróżów w Siedlcu, powstał przed rokiem 1380, jednak na przestrzeni wieków, wielokrotnie zmieniał formę. W 1727 roku powstał kościół drewniany, rozebrany w 1912, na miejsce którego w latach 1912-1913 postawiono eklektyczną świątynię murowaną, pw. Św. Michała Archanioła, z pseudobarokową wieżą. Podczas II wojny światowej budowla została zamknięta dla wiernych i zaadaptowana pod składnicę wojskową, która spłonęła 26 stycznia 1945 roku, podpalona przez wycofującego się okupanta. Staraniami parafian siedleckich oraz pierwszego powojennego proboszcza, kościół odbudowano, w nowej formie. Komunistyczne władze zabroniły odbudowy wieży kościelnej, która pojawiła się ponownie dopiero w roku 1981. Bryła przedwojennej świątyni spłonęła doszczętnie razem z całym wyposażeniem. Przy kościele znajduje się cmentarz ogrodzony ceglano-kamiennym murem, z zachowaną późnobarokową, XVIII wieczną bramą. Nowy, orientowany kościół założony został na planie prostokąta, z wielobocznym prezbiterium. W 1992 roku elewację kościoła w całości otynkowano.

Bogate wnętrze w stylu neobarokowym dopełnione jest witrażami wypełniającymi okna w formie pionowych prostokątów zakończonych łukiem odcinkowym, oraz okrągłe okna barokowe. W kościele pojawiają się witraże o prostych, prostokątnych podziałach z dekoracyjnymi bordiurami a także witraże figuralne. Na witrażu postaciowym znajduje się sygnatura: Walldorf u. Asbach, Friedenau 1913, datująca czas powstania na rok 1913 oraz określająca autorstwo niemieckiej pracowni witrażowniczej. Przedmiotem projektu konserwatorskiego jest witraż z okna sIII, sygnowany przez polską pracownię Zygmunta Kośmickiego z Poznania, rok powstania 1969. Pracownia prosperująca od 1945 roku, posiada wiele realizacji w całej Polsce, przedstawiające projekty m. in. W. Taranczewskiego, J. Piaseckiego, J. Ożmina, Z. Łaskota, H. Kota, W. Ostrzołka, S. Pyziaka, jak również własne. Witraże wykonane w Pracowni znajdują się m. in. w katedrach w Poznaniu, w Pelpinie, Słupsku, Szczecinie. W kościele w Siedlcach znajduje się łącznie 13 analogicznych witraży z tej pracowni, osadzonych w oknach nawy.

2. OPIS WITRAŻA ORAZ SPOSOBU MONTAŻU

Witraż z okna sIII wypełnia otwór okienny w formie pionowego prostokąta, zwieńczonego łukiem odcinkowym. Przeszklenie wykonane zostało w tradycyjnej, ołowiowej technice witrażowniczej, w której fragmenty odpowiednio dociętych szkielek łączone są za pomocą ołowianych szprosów w formie dwuteowników. Witraż oryginalnie zalutowano cyną na stykach listew ołowianych (do weryfikacji w pracowni). Linie ołowiu budują tu kompozycję, złożoną z prostokątnych podziałów w polu głównym, otoczonych dekoracyjną, monochromatycznie malowaną bordiurą zbudowaną ze zgeometryzowanych motywów barokowych (rocaille), połączonych z wolutami, tworzących powtarzalny wątek okalający okno po obwodzie, w całości namalowany na jednakowych, prostokątnych szklek. Warstwy malarskie to szeroki, kryjący kontur dopełniony ostro modelowanym światłocieniem w postaci tzw. „groszku” oraz żółcią malowaną za pomocą lazury srebrzej. Witraż, podzielony na pięć kwater, montowany jest od wnętrza kościoła, bezpośrednio w glifie okna, na zaprawę oraz płaskowniki przytrzymujące kwatery w poziomie. Cała kompozycja otoczona jest widocznym paskiem świetlnym oraz paskiem technicznym ulokowanym w glifie.

3. ZESTAWIENIE MATERIAŁÓW PIERWOTNYCH I WTÓRNYCH

Materiały pierwotne:

- szkło antyczne bezbarwne oraz barwione w masie (odcienie żółci, zielonkawe, szare)
- szkło płaskie bezbarwne float
- lazura srebrza
- emalie witrażownicze (czarna/brązowa)
- szpros ołowiane
- cyna lutownicza

Materiały wtórne – nie rozpoznano przy obserwacji *in situ*

4. STAN ZACHOWANIA I PRZYCZYNY ZNISZCZEŃ

Stan zachowania witraża wskazuje na konieczność podjęcia działań konserwatorsko-restauratorskich. Pola witrażowe są wypaczone, co wskazuje na osłabienie siatki ołowianej. Wybrzuszenia, powodujące nadmierne rozciąganie się ołowiu, powodują nierównomierny nacisk na delikatne szkła, grożąc ich pękaniem oraz wysuwaniem się z siatki. Zwiędnięty kit nie zapewnia dostatecznego usztywnienia i uszczelnienia kwater. Oryginalne warstwy malarskie w wielu miejscach są widocznie osłabione, odpajają się i stopniowo zanikają. Brak przeszklenia zabezpieczającego naraża witraż na ciągłe działanie niekorzystnych warunków atmosferycznych sprzyjając kumulacji wilgoci na powierzchni, przyspieszającej procesy korozji szkła, na których pojawiają się zacieki i zmętnienia. Ponadto witraż jest mocno powierzchniowo zabrudzony, co odbiera mu świetlistość i zmniejsza przejrzystość szkła. Produkty korozji pochodzące z metalowych płaskowników źle wpływają na substancję witraży, powodując korozyjne zacieki i przebarwienia na przylegających elementach witraży.

5. CEL ORAZ ZAŁOŻENIA KONSERWACJI I RESTAURACJI – PROJEKT KONSERWATORSKI

Podstawowym zadaniem, jakie powinna spełniać konserwacja witraża jest zabezpieczenie zabytkowej materii przed dalszą korozją, stabilizacja jego struktury oraz przywrócenie wartości estetycznej poprzez wdrożenie odpowiednich działań. Biorąc pod uwagę brak przeszkleń zabezpieczających, w omawianym przypadku należy przede wszystkim zmienić sposób montażu witraża, oraz zaprojektować dla niego odpowiednio dostosowane przeszklenie zewnętrzne. Zarówno witraż, jak i przeszklenie, muszą zostać osadzone w wentylowanych ramach samonośnych, specjalnie dopasowanych do kształtu okien, co umożliwi zachowanie wymaganego, co najmniej 3 cm dystansu pomiędzy przeszkleniem zewnętrznym a witrażem, umożliwiającego prawidłową wentylację. Nowe stalowe ramy od wewnątrz zamontowane będą na dostosowanych do okien elementach konstrukcyjnych. Istotną częścią konstrukcji ram będzie zastosowanie odpowiednio dostosowanej obróbki blacharskiej (rynienki, odpływy), która umożliwi bezpieczne odprowadzenie nadmiaru wilgoci kumulującej się przy oknach.

Witraż poddany zostanie zabiegom restauratorskim, o możliwie jak najmniejszym stopniu ingerencji w oryginalną strukturę. Szkła oraz ołowiane listwy zostaną delikatnie oczyszczone. Zabezpieczyć należy odspajające się warstwy malarskie na powierzchni szkła oraz uzupełnić je w miejscach mocno uszkodzonych. Spękane szkła sklejone zostaną za pomocą żywicy epoksydowej, szprosły ołowiane natomiast, jeśli ich stan zachowania pozwoli na ich dalsze funkcjonowanie, zostaną uzupełnione i wzmocnione poprzez wprowadzenie wiązarów, które, w połączeniu z zabiegiem kitowania kwater, znacząco ustabilizują i usztywnią strukturę witraża, nie zaburzając przy tym jego kompozycji.

Odpowiednio przeprowadzone zabiegi pozwolą na przywrócenie obiektowi walorów estetycznych oraz przede wszystkim, zabezpieczenie przed procesami niszczącymi, z uwzględnieniem funkcjonalności okna. Zabiegi skoncentrowane wokół rekonstrukcji warstw malarskich oraz klejenia szkła pozwolą na wizualne scalenie kompozycji oraz przywrócenie jej pierwotnego stanu.

6. PROGRAM PRAC

1. Zabezpieczenie powierzchni szkła przed demontażem
2. Demontaż kwater witrażowych z okna kościoła
3. Dokumentacja fotograficzna, pomiarowa i rysunkowa
4. Analiza stanu zachowania
5. Oczyszczanie szkła poprzedzone próbami
6. Zabezpieczenie odspajających się warstw malarskich
7. Klejenie spękanych szkła i drobne uzupełnienia za pomocą żywicy epoksydowej oraz scalenie kolorystyczne farbami do szkła tam, gdzie będzie to konieczne
8. Naprostowanie wypaczonych siatek ołowianych
9. Uzupełnienie brakujących szprosów ołowianych oraz flekowanie ołowiu, ewentualna wymiana listew ołowianych w razie konieczności
10. Montaż zewnętrznych stalowych ceowników po obwodzie kwater witrażowych
11. Kitowanie kwater
12. Wykonanie wiązarów usztywniających kwatery

13. Wykonanie nowych, specjalnie zaprojektowanych, wentylowanych ram samonośnych dla witraża i przeszklenia zabezpieczającego
14. Wykonanie przeszklenia zabezpieczającego
15. Transport kwater witrażowych na miejsce montażu, osadzenie ich w nowych ramach oraz montaż wiatrownic po konserwacji
16. Montaż brakującego przeszklenia zewnętrznego oraz witraża w oknach kościoła, z odpowiednim dystansem
17. Dokumentacja powykonawcza

Podstawowe materiały, które zostaną wykorzystane w planowanej konserwacji witraży:

- do oczyszczania powierzchni szkła oraz szprosów ołowianych:

woda destylowana, mieszanina wody z alkoholem etylowym w stosunku 1:1 (Chempur, Polska)

aceton (Chempur, Polska), kwas szczawiowy w najniższym skutecznym stężeniu (3-7%) w celu usunięcia rdzawych zacieków oraz oczyszczenia przełamów szkła klejonych (Chempur, Polska),

łagodne detergenty przeznaczone do oczyszczania powierzchni szklanych (np. Taski Sprint, Diversey), Contrad 2000 (do 10%)

- do klejenia spękanych szkła: dwuskładnikowa żywica epoksydowa Araldite 2020A z utwardzaczem Araldite 2020B (Huntsman, Belgia)

- farby do malowania na zimno w celu uzupełnienia brakujących warstw malarskich

- kit szklarski na bazie kredy i pokostu

- cyna lutownicza (Hutmen, Polska)

- patyna do cyny/ pasywator, sól

- olej stearynowy- płyn lutowniczy (Armack, Niemcy)

- szprosy ołowiane o przekroju dwuteowników i szerokości dostosowanej do oryginału

- metalowe ramy samonośne

- podkład antykorozyjny do metalu Sentic (Dragon, Polska)

- grafitowa farba do zastosowań konserwatorskich - Antik Graphitschwarz matt Kunstschmiede-Lack (Eddi Schmied, Niemcy)

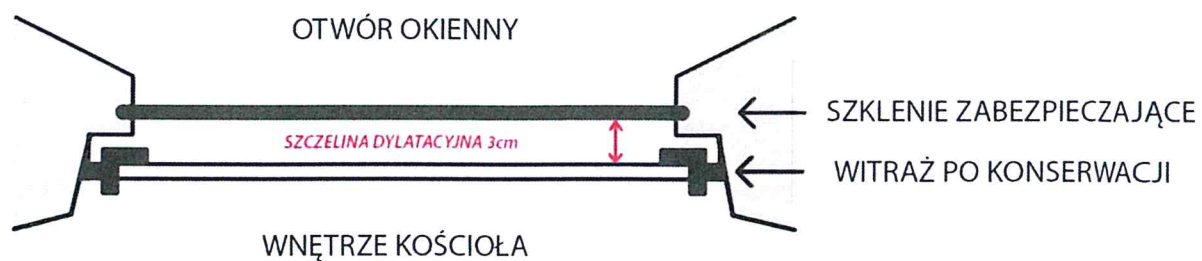
- stalowe wiązary, miedziany drut do mocowania wiatrownic

- silikon montażowy bezcynkowy

7. DOKUMENTACJA RYSUNKOWA I FOTOGRAFICZNA

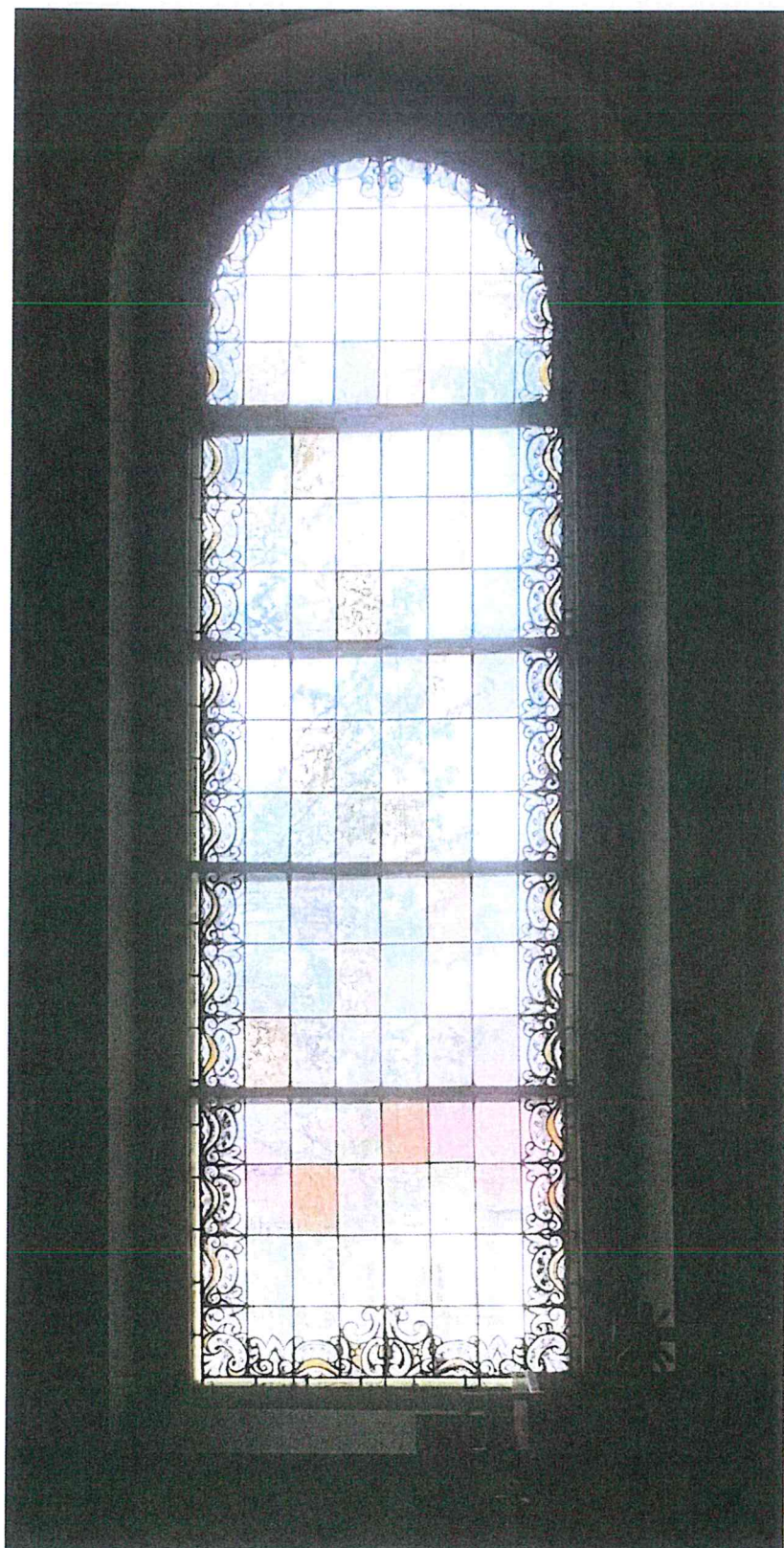
Fot.1. Widok południowej fasady kościoła pw. św. Michała Archaniola w Siedlcu

Rys.1. Schemat montażu witraża po konserwacji i restauracji z uwzględnieniem szczeliny dylatacyjnej

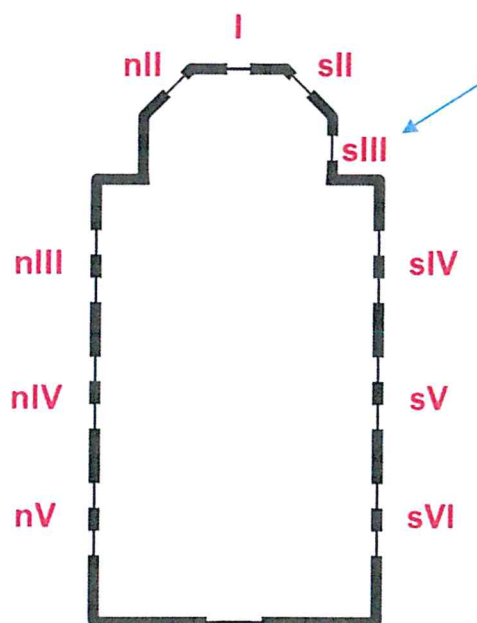
Fot.2. Witraż z okna sIII przed konserwacją i restauracją. Widoczny brak przeszklenia zabezpieczającego oraz liczne zacieki, zabrudzenia szkła i korodujące elementy metalowe

Fot.3. Witraż z okna sIII przed konserwacją i restauracją, widoczna sygnatura pracowni
w prawym dolnym rogu

Fot.4. Fragment witraża z pracowni Z. Kościńskiego przed konserwacją i restauracją

Rys.2. Rzut kościoła z oznaczeniem okien, w których znajdują się witraże